

КИЇВ У РОКИ ВЕЛИКОЇ ВІТЧИЗНЯНОЇ ВІЙНИ У КІНОФОТОДОКУМЕНТАХ

В статті висвітлюються основні події з життя столиці України – Києва під час Великої Вітчизняної війни, зафіксовані у кінофотодокументах.

*«Вся честь и слова, и величество
и глава всем землям русским – Киев».*

З літопису 1155 р.

Плин часу стрімко віддаляє нас від вікопомних подій Великої Вітчизняної війни. Там, у минулому, залишається те, що згодом прагнемо відтворити у своїй пам'яті, вивчити, проаналізувати та пізнати, щоб краще зрозуміти чим і як жила країна в часи лихоліття, які сили допомогли народові здобути перемогу над сильним ворогом.

Значною мірою цьому сприяють документальні фотографії, кінофільми, кіножурнали, спеціальні випуски, зняті по гарячих слідах подій. Вони – «живі свідки» історії, які завдяки своїй специфіці – зоровому образу та текстовому супроводу – переносять нас у воєнні часи, роблять свідками тих подій, що давно минули.

Вдячні нащадки завжди будуть захоплюватися звитяжним подвигом багатомільйонного радянського народу, небаченим історії масовим героїзмом та величезною жертовністю всіх націй та народностей колишнього СРСР, представники яких поклали своє життя в боротьбі з фашизмом – чумою ХХ ст., що загрожувала всьому світові.

Війна! Яке це страшне слово. А за ним стоять: смерть і горе, біль поразок і радість перемог, зруйновані міста та села, мільйони загиблих воїнів і гори трупів мирних мешканців, понівечені унікальні пам'ятки культури, що чудом уціліли за роки радянської влади й піддані були руйнації в роки навали, сльози дітей, одвічне материнське чекання синів і дочок з війни і, нарешті,

переможна хода Радянської Армії, – визволительниці від гітлерівського ярма території СРСР, в т.ч. й України зокрема, та країн Східної Європи. Все це знаходимо у документальній кінохроніці та фотографіях, бо за допомогою кіно – і телеекрану цим документам надається багатомільйонна аудиторія. І в цьому непересічна, незамінна роль хронікально-документальної зйомки та фотографій у висвітленні сторінок нашої історії і, зокрема, Великої Вітчизняної війни.

Десятки тисяч метрів кіно і фотоплівки, що зберігаються у фондах Центрального державного кінофотофоноархіву України ім. Г.С.Пшеничного (ЦДКФФА України ім. Г.С. Пшеничного) і Центрального державного архіву кінофотодокументів Російської Федерації (ЦДАКФД РФ) – це своєрідний літопис Великої Вітчизняної.

Участь українського народу у Великій Вітчизняній війні відображено у 80 номерах документальних кіножурналів «Радянська Україна»¹, випуск яких припинився з початком війни і був поновлений 1943 р. групою українських кінодокументалістів на базі Центральної студії кінохроніки (Москва).

У періодичні кінофотовидання включався різноманітний за сюжетним рядом матеріал із фронтів Вітчизняної війни, про партизанський рух, роботу в тилу і відродження до життя визволених Червоною Армією районів України.

Велику інформативну цінність складає фонд так званого кінолітопису – це добірка окремих не змонтованих сюжетів, що не ввійшли в готову продукцію і в свій час не демонструвалися на екранах країни. Ці матеріали досить широко використовуються в документальних і художніх фільмах у наш час.

Особливу групу становлять фільми, створені українськими кінодокументалістами у післявоєнний період на основі глибокого осмислення подій Великої Вітчизняної, скрупульозного вивчення величезної документальної бази і, перш за все, архівних матеріалів, які надходили з різних сховищ і були складовою, документальним супроводом до багатьох подій зафіксованих у писемних джерелах.

Яскравим прикладом цього може бути двадцятисерійна телевізійна кінопопея «Велика Вітчизняна», яка стала науково-історичним дослідженням подій війни і масово поширеним завдяки екрану. Саме про неї уславлений радянський воєначальник, генерал армії, двічі Герой Радянського Союзу П.І.Батов писав: «Чимало я бачив документальних стрічок про війну – від перших випусків воєнної хроніки, які ще нібито не остигли від жару боїв, що гриміли до повнометражних творів останнього часу, де війна досліджується з вершин історичної мудрості. Та не було ще в історії кіно нічого подібного до двадцятигодинної програми фільмів «Велика Вітчизняна», не було такого масштабного, такого всеохоплюючого, спільного за задумом і звершенням документально-публіцистичного свідоцтва народної, священної війни проти гітлерівської чуми».²

Відомо, що ця телесповідь охоплює події війни на великій території колишнього Радянського Союзу та країн Європи, але в кількох серіях вміщено матеріал про Україну. Автори широко залучили архівні кіно – і фото кадри з документальних фільмів О.П.Довженка «Битва за нашу Радянську Україну» і «Перемога на Правобережній Україні та вигнання німецьких загарбників за межі українських земель»³, які стали справжнім шедевром не тільки української, а й світової кінофотодокументалістики. Багатогранні за охопленням подій, ці стрічки є безцінним матеріалом для дослідників війни.

У зв'язку зі складністю описового матеріалу до кінофотодокументів й досі маємо чимало таких сюжетів, що потребують подальшого ретельного вивчення із залученням писемних та архівних джерел, особистих архівів фронтових кінооператорів і фотокореспондентів, тобто всієї супутньої документації: тогочасної преси, мемуарної літератури, щоденникових записів. Цю роботу по розшифровці документів мають здійснити архівісти, вчені, журналісти, майстри документального кіно, краєзнавці. І тоді зникне анонімність «енських» фронтів, військових частин, підприємств тощо, які засекречувалися через воєнний час, і події Великої Вітчизняної війни збагатяться введенням нових невідомих досі фактів та імен, а кінофотодо-

кументи отримують друге народження у висвітленні перебігу різних етапів війни.

Велику роботу по уточненню безцінної кінохроніки провели співробітники українського архіву. Вони видали до 30-річчя визволення України «Кинолетопись»,⁴ що містить 57 документальних кінофільмів, 104 кіножурналів та 150 кіносюжетів, а також окремі кіносюжети з фондів ЦДАКФД РФ.

Перші кіноматеріали, присвячені столиці тодішньої Радянської України – Києву, зняті кінооператорами Центральної студії кінохроніки, висвітлюють тяжке київське літо 1941 р.

З перших днів Великої Вітчизняної війни Київ став, як відомо, прифронтовим містом. Вже 22 липня о 6-й годині ранку фашистська авіація бомбардувала місто, його промислові об'єкти. Серед мирного населення з'явилися перші поранені та вбиті. Так для Києва безпосередньо розпочалася війна, страшна, виснажлива і жорстока. І вже 11 липня зав'язалися бої на київських оборонних рубежах. розпочалася героїчна оборона міста.

У кінофотодокументах зафіксовано спорудження укріплень навколо міста.⁵ З документальних джерел дізнаємося, що на будівництві працювало понад 160 тисяч чоловік, переважно жінки, а в наступні дні – до 210 тисяч киян, які, незважаючи на постійні нальоти ворожої авіації, працювали щоденно по 19-20 годин.⁶ Навколо Києва було споруджено три лінії оборонних укріплень, на яких викопано близько 230 км протитанкових ровів і ескарпів, збудовано понад 1650 дзотів та інших видів бойових укріплень, вирито числену за кілометражем кількість окопів. Фотодокументи, що зберігаються у фондах ЦДКФФА України ім. Г.С. Пшеничного, зафіксували як трудовий подвиг киян, так і самі оборонні споруди. На кіноплівці відбито і факти формування загонів народного ополчення та винищувальних батальйонів.⁷ Бачимо також бойову техніку, її передислокацію, вулиці та майдани столиці, її передмістя, вкриті протитанковими «іжаками», окопами та щілинами; палаючі й зруйновані будинки після нальоту ворожої авіації, евакуацію мирного населення.⁸

Не обійшли увагою кінооператори та фотокореспонденти бо-

йові дії під Києвом, відступ наших військ. На плівці знято командний пункт н-ської частини (так свідчить напис), що дислокувався в столиці.

Чи був це дійсно командний пункт якоїсь військової частини, чи штаб оборони Києва, створений 6 липня 1941 року, до складу якого увійшли представники штабу Київського військового округу полковник О.П.Чернишов (начальник штабу), майор М.Д.Чукарев (начальник інженерної служби), секретар обкому КП(б)У М.П.Мішин, голова облвиконкому Т.Я.Костюк, секретарі міському партії Т.В.Шамрило і К.Ф.Москалець, голова міськвиконкому І.С.Шевцов⁹, кіносюжет не дає відповіді. Маємо надію, що дослідники – фахівці з історії Великої Вітчизняної війни атрибутують час події, визначають за особливостями інтер'єру та предметами місця події, розшифрують прізвища зафіксованих на плівці осіб.

Кілька кіносюжетів, що в основному зберігаються у фондах ЦДАКФД РФ, присвячені Південно-Західному фронту, частини якого захищали Київ від фашистів. Це – штаб фронту на чолі з генерал-полковником М. П. Кирпоносом, бійці однієї з військових частей фронту на привалі під Києвом, артилерійська обслуга веде вогонь із гармат по ворогу, кінні розвідники спостерігають за пересуванням ворожих частин; працює похідна друкарня фронтової газети; бійцям перед боєм вручають партійні та комсомольські квитки¹⁰ тощо.

Не дивлячись на масовий героїзм, відчайдушну сміливість і мужність бійців Південно-Західного фронту та мешканців Києва, 19 вересня 1941 р. столиця України за наказом ставки Верховного командування була залишена нашими військами. Фашисти зайняли Київ. Розпочалася 25-місячна окупація міста.

Героїчна оборона Києва, що увійшла до історії війни як окрема сторінка, мала велике воєнно-стратегічне й політичне значення. Вона була однією з найвеличніших оборонних операцій Великої Вітчизняної війни, що продовжувалася понад 2,5 місяця і проходила на території 300 км по фронту і 600 км в глибину. Довгострокова і уперта боротьба військ відіграла

важливу роль у зриві гітлерівського плану «блискавичної» війни. Недаремно газета «Правда» 11 вересня 1941 р. писала (цитуються мовою оригіналу):» Среди безчисленных подвигов, совершенных советскими патриотами в Отечественной войне против фашистских полчищ, героическая оборона Ленинграда, Киева, Одессы выделяется как волнующий пример беззаветной любви к Родине и родному городу, как изумительное по силе проявления массового безстрашия и коллективного героизма».

Окупація столиці України Києва, на жаль, не знайшла свого широкого відображення у кінофотодокументах вітчизняних архівів. Виняток становить невелика кількість фотографій. Відомо, що одна з драматичніших сторінок історії Києва періоду Великої Вітчизняної – руйнація головної магістралі міста – Хрещатика і прилеглих до нього вулиць, а також перлини давньоруського зодчества – Успенського собору на території Києво-Печерської Лаври. Будівлі на Хрещатику почали вибухати 24 вересня 1941 р. Унаслідок підриву радянських вибухових пристроїв майже повністю були зруйновані: парна його сторона – від Думи до універмагу, непарна – від Жовтневої революції до Бесарабки (нині інститутська). Вулиці Жовтневої революції до Ольгінської, вся Ольгінська, вся К.Маркса (нині – архітектора В. Городецького), вся Мерінгівська (нині – М. Заньковецької), половина Енгельса – до Орджонікідзе, Свердлова до Леніна (нині – Б. Хмельницького).¹¹

Цікаві відомості про руйнування головної вулиці Києва знаходимо в статті Д. В. Малахова «Пожежа Хрещатика», в якій він посилається на спогад колишнього киянина, згодом громадянина США, члена українського історичного товариства, доктора Василя Рождественського, який був надрукований 4 липня 1999 р. в детройтських «Українських вістях»: «Червоноармійці серед білого дня постійно вносили до будинків, обабіч Хрещатика тяжкі дерев'яні скрині, вгинаючись під тягарем ваги. Несли вони також в'язанки пляшок, наповнених якоюсь рідиною. Ця діяльність продовжувалась цілий серпень аж до половини вересня 1941 р. Підозрювали, що в скринях

була вибухівка, гранати та запальні коктейлі з фосфору і нафтових продуктів.»¹²

Американський часопис «Life» повідомляв у репортажі з Києва: «Великі частини Києва у вогні. Окупанти не могли ввімкнути електричний струм, боячись тисяч мін довкола, які, вони знали, встановлені по всьому місту. Вони знайшли та знешкодили 10.000 мін на залізниці, в музеях, готелях, на телеграфі, в складах. В одному тільки музеї Леніна було сховано 3,5 тонн динаміту, тоді вони ввімкнули електрику в кварталі тимчасово. Проте Київ вибухнув знов п'ять днів пізніше. Ці невиявлені міни спрацювали по радіо або через годинниковий механізм. Нові пожежі тривали п'ять днів.»¹³ А на фото – палаючі будинки, заграва пожежі і, як результат – страшні руїни.

Зафіксовано наслідки «господарювання» фашистських загарбників у місті, які, як страшний вітровий лютував на нашій землі.

Вдершись до Києва, вони відразу приступили до масового знищення громадян і в першу чергу євреїв. За час окупації фашисти вбили 195 тисяч чоловік. Місцем розправи став Бабин Яр, де розстрілювали мирних жителів, антифашистів, радянських активістів, членів ОУН, військовополонених.¹⁴ Бабин Яр – то небачена в історії людства братська могила понад ста тисяч безневинних жертв. Місцями розправ стали і табори військовополонених. Так, тільки в Дарницькому і Сирецькому таборах загинуло до 100 тис. чоловік.¹⁵ У згаданих вище документальних кінофільмах О. П. Довженка показані наслідки страшних злочинів фашистських загарбників. Наведено свідчення людей, які перебували в окупованому Києві та кадри, зняті під час розривання загальних могил з ростріляними і закатованими людьми.¹⁶

Нечуваному руйнуванню, пограбуванню та розоренню були піддані промислові об'єкти, мости, найцінніші пам'ятки культури, житлові будинки, будівлі культурно-освітніх установ. Так фашистські варвари перед відступом з Києва спалили один із найстаріших центрів української освіти – Київський державний університет ім. Т.Г.Шевченка. Як зазначав відомий дослід-

ник війни, доктор історичних наук М.В.Коваль, у вогні загинула університетська бібліотека з фондом у 1300 тисяч книжок постраждалі зоологічний музей, що мав понад два мільйони експонатів, 20 лабораторій, 18 кабінетів і майстерень, аудиторії, спортивні зали і т. ін. Загальні збитки, завдані університетові, становили 18 млн. карбованців.¹⁷

Бачимо кадри страшної руїни міста, зруйновані житлові будинки, промислові об'єкти, державні установи, палаючий університет – гордість Києва, пограбовані всесвітньо-відомий історико-культурний заповідник – Києво-Печерська лавра та велична пам'ятка культури слов'янських народів – Софійський собор, з якого загарбники вивезли фрески XII ст., мозаїку, предмети релігійного культу тощо.¹⁸ Цей перелік злодіянь фашистських нелюдів можна подовжувати.

У ЦДКФФА України ім. Г.С.Пшеничного зберігається незначна кількість фотозйомок про масове вигнання молоді на каторжні роботи до Німеччини. В одному із звернень до окупаційного апарату рейхскомісар України Еріх Кох підкреслював, що «введена фюрером у цій країні цивільна влада знає одну велику мету: забезпечити фронтовиків усім, чого вони потребують та передати у розпорядження батьківщини додаткову кількість харчових продуктів, сировини та робочої сили.¹⁹

Нечувані звірства завойовників не зітруть віки, про них не забудуть й прийдешні покоління.

Кінофотодокументи широко висвітлюють битву за Дніпро і визволення Києва від фашистської неволі. Форсування водної магістралі і битва за столицю увійшли в історію як небачений приклад масового героїзму та самопожертви радянських воїнів. Бачимо бойові дії на Букринському і Лютізькому плацдармах, потужну військову техніку, підготовку технічних заходів для форсування Дніпра: спорудження під вогнем ворога тимчасових понтонних мостів для переправи танкових та артилерійських частин, поромних, поромно-десантних і десантних переправ.

Є кадри і фотознімки, що свідчать про форсування річки передовими військовими частинами на човнах, плотах, поромах,

зібраних із порожніх залізних бочок, воріт та дверей будинків, на набитих хмизом плащових палатках, напханих сіном та соломою, речових мішках та інших плавзасобах. Все це свідчить не тільки про воєнну хитрість і мужність солдатів, а й про бажання якомога скоріше визволити Київ від фашистських загарбників, розуміючи, що битва за Дніпро – це битва за визволення всієї України.²⁰

Низка кінокадрів і фотографій присвячена безпосередньо визволенню столиці України. Перш за все, це документальна стрічка виробництва Української студії хронікально-документальних фільмів (Укркінохроніка) «Київ»²¹ та низка кіножурналів «Радянська Україна»²². На плівці – форсування р. Дніпро частинами 40-ї армії під орудою генерал-полковника К. С. Москаленка, бойові дії військ на підступах до Києва. На командному пункті командуючий 1-м Українським фронтом, генерал армії М.Ф.Ватутін, командуючий 3-ї гвардійської танковою армії П.С.Рибалко та інші спостерігають за ходом бою. Вуличні бої. Частини Червоної Армії та 1-ї Чехословацької окремої бригади Л. Свободи, що визволяли місто, проходять вулицями Києва. Член Військової ради фронту С.М.Хрущов, маршал Г.К.Жуков та інші командири оглядають місто. А далі – у пам'ятника Т.Г.Шевченку 40-тисячний загальноміський мітинг, присвячений визволенню Києва. Виступають М. С. Хрущов, М. Ф. Ватутін, Г. К. Жуков, М. П. Бажан, О. П. Довженко. Серед присутніх воїн-фронтовик, заступник начальника політвідділу 8-ї повітряної армії, нещодавно призначений першим секретарем Київського обласного та міського комітетів комсомолу, а нині академік НАН України, Герой України П. Т. Тронько.²³

В «Історії Української РСР» (К., 1977. – Т. 7. – С. 286) подаються дані про кількість втрат противника у перший день наступу на Київ: 50% живої сили і 40% техніки. На жаль, тут ніде не вказано втрати радянських військ. Цитуємо уривок зі статті Ю. Гудзя «Народ воював. А перемогу в нього вкрали»: «...Звільнення Києва могло б перейти без кількох сотень тисяч непотрібних жертв, якби не наказ кремлівського фюре-

ра взяти місто до дня чергових роковин жовтневої революції. Дізнавшись про величезні втрати під час штурму Києва, Сталін сказав: «Нам дешовая победа не нужна!»²⁴

Багато героїв битви за Дніпро і визволення Києва були нагороджені орденами і медалями. Кілька сюжетів присвячені цій події. Це комсомольці-гвардійці, що першими переправилися на правий берег Дніпра, В. Іванов, І. Семенов, водій танка, старший сержант Литвиненко, генерал Штрильов, Д. Білий, командир 1-ї Чехословацької особливої бригади генерал Людвик Свобода²⁵ та ін.

Визволення столиці України мало велике політичне значення. Це визнавали й союзники. «Занятие этого города советскими войсками, – повідомляло Лондонське радіо, – является победой, имеющей огромное не только военное, но и моральное значение. Когда гитлеровцы заняли Киев, они хвастливо заявляли, что это повлечет за собой полнейшее поражение советских войск на всем юго-востоке. Теперь времена изменились. Германия слышит звон похоронного колокола. На нее надвигается лавина».²⁶

І як одним з проявів похоронного дзвону для країни було конвоювання колон німецьких військовополонених вулицями міста в серпні 1944 р.²⁷

Після визволення столиці Радянської України від фашистів перед народом республіки постало завдання відбудувати промислові об'єкти, культурно освітні і наукові заклади, житловий фонд міста.

Як свідчать дані, наведені в «Истории Киева» (Т. 3.–Кн. 1.–С. 355), загальні збитки місту, нанесені окупантами, складали 11 млрд. крб. З 1176 підприємств було виведено з ладу понад 800, без житла залишилися 200 тис. киян, зруйновано 940 жилих і адміністративних будинків, до знищення яких, як відомо, «приклали руку» і спеціальні органи, залишені у Києві.

У кінофотодокументах широко відбиті події, пов'язані з відродженням рідного міста, показано як поступово воно оживало, заліковувало рани, нанесені війною. Відбудовувалися промислові підприємства, налагоджувався випуск готової

продукції, в т. ч. й військової техніки на заводах «Арсенал», «Ленінська кузня», «ім. І. Лепсе», «Транссігнал», «Украбель» та ін.²⁸ Як свідчать кадри та фотознімки велика увага приділялася відбудові транспорту, що було одним з першочергових завдань. Необхідно було відновити Київський та Дарницький залізничні вузли, міст через Дніпро. У свою чергу відновлення роботи підприємств і налагодження нормального життя міста, потребували вводу в дію електростанцій, водогонів, ТЕЦ, щоб дати світло, воду і тепло в уцілілі житлові й адміністративні будинки. Бачимо будівництво залізничного мосту через Дніпро під орудою Героя Соціалістичної Праці І. Баренбойма, мітинг з нагоди введення його в експлуатацію та проходження першого поїзда, пуск через міст першої, а за рік поспіль – другої тролейбусної колії, введення у дію нової турбіни на відбудованій ТЕЦ, поновлення авіарейсів в Київському аеропорту.²⁹

Героїчною сторінкою трудової епопеї вважається відбудова центральної магістралі міста – Хрещатика та прилеглих до нього вулиць і майданів. На півці – руїни, серед яких працюють мешканці Києва, більшість із них – молодь, навіть учні шкіл. Відчувається нестача транспортних засобів, будівельної техніки, роботи ведуться майже вручну. Люди розбирають завали, відкладають цілу цеглу, відбирають металолом, вивозять будівничі сміття, споруджують колектор, розчищають великі площі для нового будівництва тощо. На майданчиках плакати з написом: «Ми відродимо тебе, наш дорогий Київ!»

Ці матеріали цікаві не тільки тим, що відображають масовий патріотизм киян, але й зафіксованими портретами видатних діячів мистецтва та літератури: І. П. Юри, А. М. Ватулі, А. П. Юра-Юрського, Е. Т. Кіо, М. Т. Рильського, П. Г. Тичини, В. М. Сосюри та багатьох інших.³⁰

У квітні 1944 р. у Раднаркомі УРСР відбулася нарада будівельників та архітекторів, де обговорювалися питання, пов'язані з відбудовою і реконструкцією Хрещатика та новою його забудовою.³¹ У ЦДКФФА України ім. Г.С. Пшеничного зберігається кіножурнал «Радянська Україна» за січень 1945 р., в яко-

му відзнято виставку конкурсних проектів планування забудови головної магістралі Києва. Архітектори К. С. Алабян і В. І. Заболотний знайомлять громадськість з проектами.³²

Після вигнання фашистів поряд із відбудовою Києва розпочалося відродження науки і культури. Визначною подією в житті республіки стало прибуття з евакуації вчених головного штабу української науки – Академії наук УРСР. Святком в житті міста стало відзначення 25-річного ювілею академії, що проходило 25 – 30 вересня 1944 р. Маємо кіносюжети та спеціальні випуски журналів «Радянська Україна», присвячені цій події. На півці: засідання сесії, виступи українських та російських вчених. Серед присутніх М.П.Бажан, Б.Д.Греков, О.Ю.Шмідт, В.П.Волгін, А.А.Байков та інші.³³

Унікальні кінокадри зберегли і виробничі портрети видатних академіків О.О.Богомольця, О.В.Палладіна, В.П.Філатова, Н.Н.Гришка, Г.Ф.Проскури, Є.О.Патона, Б.С.Чернишова, професора С.К.Всехсвятського, які, кожний на своїй царині, робив великий внесок у загальнонародну справу розгрому ворога.³⁴

Що стосується відродження установ народної освіти, то основна увага приділялася відбудові учбово-матеріальної бази шкіл і вузів. У кінофотодокументах зображено моменти відбудови університету ім. Т.Г.Шевченка, корпусів сільськогосподарського інституту, перші учбові процеси в аудиторіях, лабораторіях, на дослідницьких ділянках.³⁵

Культурне життя столиці України представлено низкою документів про повернення колективів театрів до Києва, про перші спектаклі, вистави, виступи акторів, творчих колективів, святкуваннями ювілеїв, зйомками кінофільмів, спортивні змагання.³⁶

Серед цієї групи матеріалів особливий інтерес складають спецвипуски журналу «Радянська Україна» № 36-37 за вересень 1944 року, присвячені 25-річному ювілею радянського театру. Відзнято виступи Державного симфонічного оркестру під орудою Н.Г.Рахліна, ансамблю пісні та танцю під керівництвом Л.Д.Чернишової, солістки Київського театру опери та балету

ім. Т.Г.Шевченка З.М.Гайдай, артистів Київського українсько-го драматичного театру ім. І.Франка Н.М.Ужвій, А.М.Бучми, В.Н.Добровольського та ін.³⁷

У кінофотодокументах широко представлена портретна галерея видатних українських письменників і поетів, композиторів, художників, архітекторів, кінематографістів, акторів, політичних діячів тощо.

Окремі події з суспільно-політичного життя Києва також знайшли своє відображення у цих джерелах. У них знаходимо цікаві кадри з епізодами відзначення революційних свят і пам'ятних дат, річниць визволення Києва, території України від фашистських загарбників і головного свята українського народу – свята Перемоги.

Багато змістовного матеріалу по історії Києва у Великій Вітчизняній війні залишилося поза увагою даної статті, бо виявилось неможливим охопити весь масив кінофотодокументів, присвячених подіям, що відбувалися в столиці України у ці роки. Саме завдяки специфіці цих історичних джерел, якими є кінокадри та фотознімки, ми стали свідками життя Києва, яким воно було понад 60 років тому.

1. Кілька номерів вийшло під назвою «За Радянську Україну».

2. Искусство кино. – 1979. – № 6. – С. 3.

3. Центральний державний кінофотоархів України ім. Г.С.Пшеничного (ЦДКФФА України ім. Г.С.Пшеничного).–Одиниця збереження (далі.–Од. зб.) 592, 3944, 1536, 3635.

4. Кинолетопись. Украинская ССР в Великой Отечественной войне Советского Союза 1941-1945 гг. (Аннотированный каталог документальных фильмов, киножурналов, киносюжетов). – К.: Наук. думка, 1975. – 83 с.

5. ЦДКФФА України ім. Г.С.Пшеничного.–Од. зб. 2075, 592, 3944, 2400.

6. Історія Української РСР: У 8 т., 10 кн. – К., 1977.– Т. 7.– С. 33–35; Історія Києва: У 3 т., 4 кн. – К., 1985.– Т. 3.– Кн. 1.– С. 305.

7. ЦДКФФА України ім. Г.С.Пшеничного.–Од. зб. 2075.

8 Там само.–Од. зб. 2075, 3944, 592.

9. Історія Української РСР.– Т. 7.– С. 33; Історія Києва.–Т. 3.– Кн. 1.– С. 305.

10. ЦДКФФА України ім. Г.С.Пшеничного.–Од. зб. 2188; ЦДАКФД РФ.–Од. зб. 0–8834, 0–8664, 0–8331, 0–8329, 0–884.

11. Вербиленко Г.А.Визвольний Київ: наслідки окупації і завдання відбудови // XI Всеукр. наук. конф. «Велика Вітчизняна війна : мало-відомі сторінки історії, імена, події. Зб. допов. і повід.–К.; Хмельницький, 2004.–С 179; Малаков Д. Оті два роки...У Києві при німцях.–К., 2002.– С 95.

12. Цит. за: Малаков Д.В.Пожежа Хрещатика // XI Всеукр. наук. конф. «Велика Вітчизняна війна...– С. 192.

13. Там само.– С 193-194.

14. Коваль В.М. Все для перемоги.– К., 1970.– С. 68.

15. Історія Києва.– Т. 3.–Кн. 1.– С.328. Див. також Сборник сообщений Чрезвычайной Государственной Комиссии о злодеяниях немецко-фашистских захватчиков.– М., 1946; Німецько-фашистський окупаційний режим на Україні. 1941–1945: Зб. док. і матеріалів.– К., 1951; Сліди фашистських звірів: Зб. док.–К.; Харків, 1944 тощо.

16. ЦДКФФА України ім. Г.С.Пшеничного.–Од. зб. 592, 3944, 1536, 3635, 1544, 1339, 2166, 4856.

17. Коваль В.М. У битві з фашистом.–К., 1964.– С. 23.

18. Київська правда.– 1944.– 1 берез.; ЦДКФФА України ім. Г.С.Пшеничного.–Од. зб. 537, 592, 3944, 1536, 3635, 1544, 2166, 4856, 2202, 144, 2041.

19. Німецько-фашистський окупаційний режим...– С. 195.

20. ЦДКФФА України ім. Г.С. Пшеничного.–Од. зб. 5232, 2190, 2204; ЦДАКФД РФ .–Од. зб. 0-8951, 0-6337, 0-6148, 1-8888.

21. ЦДКФФА України ім. Г.С.Пшеничного.–Од. зб. 537, 2204.

22. Там само.–Од. зб. 144, 130, 1576, 2041, 2476, 2593, 2190. ЦДАКФ РФ.–Од. зб. 0 – 8951.

23. Шевченко Л.В. Київський державний університет ім. Т.Г.Шевченка в роки Великої Вітчизняної війни (1941-1944) // XI Всеукр. наук. конф. «Велика Вітчизняна війна»...– С. 68.

24. Гудзь Ю. Народ воював. А перемогу в нього вкрали // Укр. слово.– 2000.– 22-28 черв.– Ч. 25.– С. 16.

25. ЦДАКФФД України ім. Г.С.Пшеничного.–Од. зб. 1576,5287;
ЦДАКФД РФ.–Од. зб. 0-8769, 0-4814.
26. Красная звезда.– 1943.–7 нояб.
27. ЦДАКФФД України ім. Г.С.Пшеничного.–Од. зб. 175.
28. Там само.–Од. зб. 531, 2166, 4856, 147, 129, 187, 218, 201, 229;
29. Там само.–Од. зб. 205 – III, 218 – IV, 2053, 187, 222, 229.
30. Там само.–Од. зб. 161, 166, 176, 229, 203.
31. История Киева.–Т. 3.–Кн 1.– С. 316.
32. ЦДКФФА України ім. Г.С.Пшеничного.–Од. зб. 203.
33. Там само.–Од. зб. 179, 183 – I, 2598.
34. Там само.–Од. зб. 122 – III, IV, 124 – I, 176, 179, 183 – I, 207 – I,
2598.
35. Там само.–Од. зб. 148 – II, 188, 174 – II.
36. Там само.–Од. зб. 156 – VI, 161 – VII, 176 – VI, 184, 3379 – V, 192
– III, 197 – V, 189 – VI, 203 – III, тощо.
37. Там само.–Од. зб. 181.

Ljudmyla Markitan

**KIEV WITHIN THE GREAT PATRIOTIC WAR
AT DOCUMENTARY CINEMA AND PHOTOGRAPHS**

**The article addresses main events from life in the capital of Ukraine
(Kiev) during the Great Patriotic War.**

